

I. RÁKÓCZI GYERMEKKORA

Emléktábla jelöli a Zemplén vármegyei borsi várkastélyt, amelynek egyik tágas termében II. Rákóczi Ferenc 1676. március 27-én, pénteken született; s az Erdélyi Múzeum őrzi azt a bölcsőt, amelyben valaha pihent. Ahogy élete alkonyán ő maga írta, Isten, aki őt és a világot teremtette, istállóban született: ő palotában. Krisztust ökrök és szamarak, szegény pásztorok vették körül, őt az udvari emberek nagy csapata; Krisztus szülői szegény emberek voltak: az övéi fejedelmek; Krisztus szegénységben jött a világra: ő pedig gazdagságban. Mégis egész életében érezte semmiségét Isten színe előtt, lelke nyomorúságát földi boldogságában; s hálát adott Istennek, ki a keresztségben megtisztította a bűntől, melyben fogantatott.

Atyja I. Rákóczi Ferenc, Erdély választott fejedelme, I. György fejedelem unokája, II. György fia, pár hónap múlva, július 8-án már elhunyt, s a kis Ferenc és négy évvel idősebb néneje, Juliánna neveltetésének gondja édesanyjukra, Zrínyi Ilonára, egy kivégzett szabadsághősnek, Zrínyi Péter horvát bánnak leányára várt. I. Lipót király és német-római császár, Ferenc keresztapja, szintén őt bízta meg az árvák gyámságával. Nagyanyjuk, Báthory Zsófia halálával 1680. június 30-án Munkács és egyéb uradalmi várak helyőrsége az árváknak és édesanyjuknak hűségére esküdött fel.

A gyermeket 1681 óta hittanra és ábécére Bárkány János ferencrendi atya tanította egy ábécés könyvecskéből, mely a katolikus hit alapvető kérdéseit is tartalmazta; Bádinyi János pedig latin nyelvre fogta, mihelyt az özvegy 1682. június 15-én férjhez ment Thököly Imre grófhhoz, a

kuruc vezérhez. Ezt a házasságot sokan mindamellet is egyenlőtlennek tartották, hogy Thökölyt Ibrahim nagyvezér már két hónap múlva (szeptember 16.) a szultán nevében Magyarország királyának nevezte ki. A törökkel való szövetkezése senkinek sem tetszett, s Bécs alól, melynek ostromára (1683) mostohaapját a hétéves Ferenc is elkísérte, a szultán hadaival együtt neki is menekülnie kellett. A kisfiú két ízben még azután is elkísérte mostohaapját a háborúba. Ebből a korból való arcképe szerint nála szebb, ártatlanabb, gyöngédebb, amellet mégis fejlettebb, egészségesebb és tekintetében nyíltabb gyermeket elképzelni alig lehet.

Hú kamarása, Kőrösy György és tanítója, Badinyi János, lelke üdvösségére és teste épségére egyaránt vigyáztak. Thököly katonát akart nevelni mostohaafiából, mint alaptalanul híresztelték azért, hogy a fáradalmak következtében elpusztuljon, s roppant nagy uradalmi rászálljanak. Ferencet édesanyja már nem is engedte el Thököly váradi útjára, mely azzal végződött, hogy a vendéglátó Ahmed basa a kuruc királyt 1685. október 15-én elfogatta s bilincsekben küldte Nándorfehérvárra.

A felvidéki kurucok ennek a hírére több várat feladtak, de a császáriaktól kegyelmet kértek „kis uruknak, Rákóczi Ferenc ő nagyságának”. Ellenben Zrínyi Ilona megtagadta fia várainak átadását, s bár a családi kincsek nagy részét a császáriak lefoglalták, 1685. november közepén gyermekeivel bezárkózott Munkács várába, melyet azután – némi megszakítással – harmadfél esztendeig védelmezett. Tizedik születésnapján a fiú azt a kegyet kérte édesanyjától, hogy a bátyán a szokottnál tovább maradhasson, s anyja neve napján mondott köszöntőjében örvendezett, hogy „megmutatta fiú-voltát”. Munkácsot Bethuliához,

édesanyját Judithoz hasonlította, kis néniével pedig valóságos baba-levelet írt raboskodó mostohaapjának, „alig várva azt az áldott órát, melyben Isten ő szent felsége elhozza közéjük”. A kis hős nyugodtan tanult, mikor kétmázsás bombák döngették a vár falait, tüzes golyók gyújtották fel a háztetőt. Az első kétheti bombázás után fényes magyar ruhában, kezében fejedelmi buzogánnyal lovagolta körül a várat, s a vitézeknek szép beszédben köszönte meg hűségüket és fáradságukat. Tízéves volt, mikor első beszédét mondta, első levelét megírta Magyarországnak utóbb egyik legnagyobb szónoka és levélírója. Anyja szerint vitézi iskola volt Munkácsban minden nap; sokáig tartott – úgymond –, gyermekei jól megtanulták. „Összeszoktak, összeesküdtek a vitézekkel: szép hírók-nevők örökre fennmarad”. Egy másik levelében fohászzkodott, hogy Isten soha ne adjon anyának jobb gyermekeket, mint ezek. Minden változás közt igaz szeretettel és engedelmességgel voltak hozzá és – miben leginkább gyönyörködött – igaz atyafi-szeretettel egymás iránt. Hiszen – a kisfiú verses köszöntője szerint – a szabadság ekkor különben is az egyetlenegy Munkács várába szorult, s ezt a várat az ő Zrínyi-szívű édesanyja tartotta meg; hol van tehát az ínség bilincseit kerülő egész magyarság, hogy hálát adjon?

A hős édesanya azonban tudta, hogy Munkács nem állhat ellen sokáig, s egyrészt hogy fia a császáriak kezébe ne kerüljön, másrészt pedig jobb kiképzésben részesüljön, 1687 tavaszán Izdenczy Márton útján Sobieski János lengyel király oltalmába ajánlotta őt, s a király kész is volt gondoskodni tanításáról. Viszont Caraffa Antal altábornagy arra figyelmeztette, hogy az ellenállás folytatásával „a fényes Rákóczi-ház fejedelmi magzatainak inkább mostohája lesz, mint édesanyja”. Zrínyi Ilona tehát sok

lelki küzdelem után 1688. január 15-én Munkács várát feladta, s február 10-én gyermekeivel útra kelt Bécs felé, hova belebbeztek* őket, s hová a kis Rákóczinak éppen tizenkettedik születésnapján, március 17-én érkeztek meg.

* Politikailag gyanús vagy megbízhatatlan személy valamely meghatározott épületben, helységben vagy országrészben történő elhelyezése, ahonnan az illetőnek tilos kimozdulnia.